

7-GADĪGO BĒRNU SOCIĀLĀS ADAPTĀCIJAS 1.KLASĒ MODEĻA APRAKSTS DESCRIPTION OF THE 7-YEAR CHILDREN'S 1ST GRADE SOCIAL ADAPTATION MODEL

Līga ĀBOLTIŅA
Latvijas Universitāte PPMF
Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, LV-1083
e-pasts ligaa@lu.lv

Abstract. *Most studies on 7-year-old children's social adjustment in school focus on situation characterization by setting the adjustment process as a problem instead of offering possible solutions (OECD, 2001; OECD, 2006).*

According to theoretical knowledge and practical observations the purpose of the article is to promote 7-year-old children's social adjustment in school, creating a model of a 7-year-old child's social adaptation in 1st grade. The article reveals the key aspects that affect the 7-year-old children's social adjustment, as well as describes the model components that determine the 7-year-old children's social adjustment in 1st grade.

Keywords: *a research model, a 7-year-old child, social adaptation, social adjustment.*

Ievads

Kaut arī mūsu valsts izglītības politika orientēta, lai bērni skolas gaitas uzsāktu jau sešu gadu vecumā, un to iespējamību apstiprina pētījumi par sešgadīgo bērnu attīstības likumībām (Černova u.c., 2008; Āboltiņa u.c., 2011), pamatojoties uz Statistikas pārvaldes datiem (Statistikas pārvalde, 2013), lielākā daļa bērnu Latvijā mācības skolā uzsāk 7 gadu vecumā.

Kā norādīts Latvijas Nacionālo attīstības plānā, bērniem līdz 2020. gadam jānodrošina kvalitatīva pamatizglītība un vidējā izglītība, kurā kā prioritāte izvirzīta sabiedrības sociālās integrācijas iespēju veicināšana (Latvijas Vēstnesis Nr.6, 2013), ko nosaka bērnu sociālā adaptācija 1.klasē skolā.

7-gadīgā bērna sociālo adaptāciju skolā nosacīti var izdalīt trīs fāzēs:

- pirmajā – piemērošanās fāzē bērnam jaunajā sociālajā vidē jāmeģina izprast, kādi noteikumi ir šajā vidē un kā tiem var piemēroties;
- nākamajā – individualizācijas fāzē bērns jau cenšas izdalīties šajā vidē, parādīt savas spējas un dotības;
- sociālās adaptācijas noslēguma jeb integrācijas fāzē norit savas vietas ieņemšana sociālajā grupā, tas ir, 1.klasē (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008).

Sociālās adaptācijas būtība izriet no sociālās adaptēšanas, ko raksturo skolotāja kompetence, saskarsme ar 7-gadīgajiem bērniem, profesionālā pārlicība un attieksme pret audzēkņiem un sevi, mērķtiecīgi veidojot 7-gadīgā bērna daudzpusīgas un harmoniskas attīstības pedagoģisko situāciju, un sociālās adaptēšanās, kas sevī ietver 7-gadīgā bērna attīstības likumības un individuālās

attīstības iespējas, komponentu mijiedarbības procesa, balstoties uz iekšējo un ārējo faktoru vienotību socializācijas procesā.

Izzinot 7-gadīgo bērnu sociālās adaptācijas organizāciju un norisi, secināms, ka 1.klasē sociālās adaptācijas periodam atvēlēta viena, parasti mācību gada pirmā nedēļa. Jāatzīst, ka tas ir salīdzinoši mazs periods, lai 7-gadīgie bērni varētu sekmīgi sociāli adaptēties skolā. Kā liecina prakse, arvien vairāk pieaug gadījumi, kad bērniem nepieciešams pieaugušā atbalsts sociāli adaptēties, un viena nedēļa ir par maz, lai bērni būtu pašregulēti sociāli adaptējušies.

Sociālās adaptācijas modeļa būtība un rakturojums

Sociālās adaptācijas modelis, kas attēlots 1.attēlā, izstrādāts ar mērķi sekmēt 7-gadīgo bērnu sociālo adaptēšanos 1.klasē skolā.

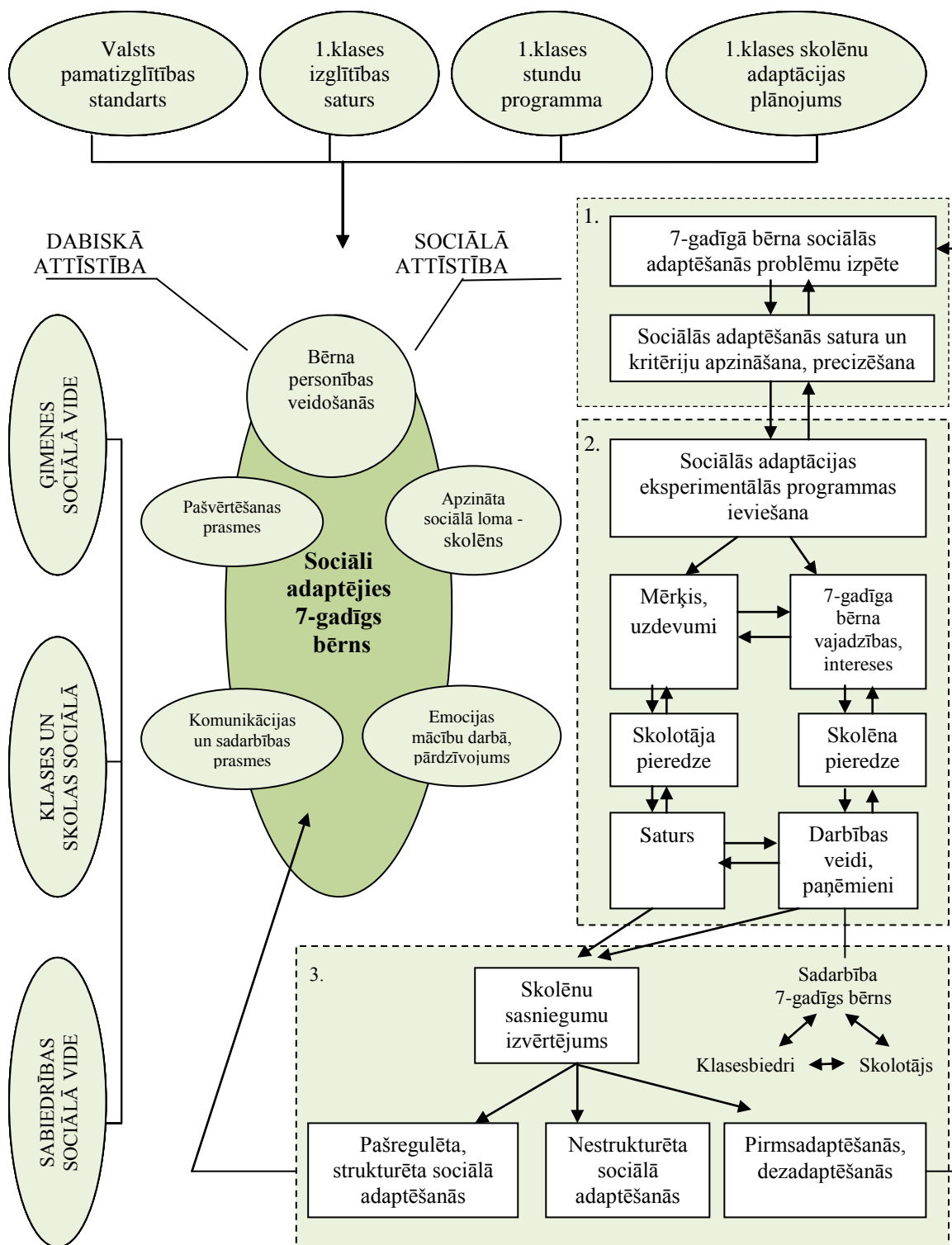
Sociālās adaptācijas modelis veidots, balstoties uz teorētiskām nostādnēm par 7-gadīgā bērna sociālās adaptāciju, akcentējot bērna personību veseluma skatījumā (Lerner & Lerner, 1983; Rothbart, 1991; Buss, 1991; Lieģeniece, 1999; Bronfenbrenner, 1994; Выготский, 2005).

Pamatojoties uz atzinumu, ka par 7-gadīgā bērna sociālā adaptēšanās funkcionālo vienību uzskatāmi strukturāli cikli vai cikliski procesi, kurā cikls ir pabeigts darbības akts, bet sociālā adaptēšanās funkcionālā vienība izprotama kā dinamiska struktūra, sociālās adaptācijas modeļa izveide izriet no Lingarta funkcionālās struktūras teorijas (Лингарт, 1970) un Čehlovas izziņas darbības mācību cikla modeļa (Čehlova, 2002), jo, sociālā adaptēšanās ir izziņas darbības aktivizēšana un gatavība mācību darbībai (Piažē, 2002).

Modeļa centrā ir 7-gadīgā bērna personības veidošanās ar noteiktu struktūru un sociāli nozīmīgu īpašību kopumu, kas nodrošina bērna piemērošanos paradumiem un standartiem, kurus sabiedrībā, konkrētāk, skolā, viena paaudze nodod nākamajai (Karpova, 1998). 7-gadīgā bērna personības kā organizācijas (struktūras) izpratne saistāma ar sociālās adaptēšanās komponentiem - komunikāciju un sadarbību; sociālo lomu - skolēns; emocijām mācību darbībā, pārdzīvojumiem un pašvērtējumu, kas sekmē noteiktas sociālās attiecības un bērna kā aktīvās darbības subjekta attīstību (Налчаджян, 1988; Реан, Кудашев, Баранов, 2006; Реан, 2011, Lopes et.al., 2012).

Lai sekmētu 7-gadīgā bērna sociālo adaptēšanos, apkārt komponentiem strukturēti modeļa elementi, kas ietekmē un veicina bērna sociālo adaptēšanos.

Modeļi veido normatīvie akti un reglamentējošie dokumenti, un tās sociālās vides, ar kurām ikdienā mijiedarbojas 7-gadīgais bērns.

1.attēls. 7-gadīgo bērnu sociālās adaptācijas 1.klasē modelis
Figure 1. The model of 7-year-old children's social adaptation to 1st grade

Valsts pamatizglītības standarts (MK Nr.530, 2013) nosaka izglītības saturu, savukārt 1.klases stundu programma norāda, kā īstenot valsts pamatizglītības standartā izvirzītās prasības. Lai realizētu izglītības sistēmas pamatdokumentu saturu, ievērojami vairāki nosacījumi, starp kuriem svarīgākais

ir pats bērns, viņa uztveres un domāšanas veids, vajadzības un vērtības (Andersone, 2007).

Normatīvie akti un reglamentējošie dokumenti ir savstarpēji saistīti, un to satura īstenošana nosaka, cik veiksmīga būs 7-gadīgā bērna sociālā adaptēšanās.

7-gadīgā bērna sociālā adaptēšanās notiek, bērnam mijiedarbojoties ar ģimenes sociālo vidi, klases un skolas sociālo vidi un sabiedrības sociālo vidi, kas savstarpēji veido mezosistēmas, atklājot saikni starp nosauktajām sociālajām vidēm. Katrai no nosauktajām sociālām vidēm ir sava īpaša nozīme (Bronfenbrenner, 1994; Позум, 2006).

Sociālā vide ir mijiedarbības vide, kas sastāv galvenokārt no dažāda līmeņa 7-gadīgā bērna attiecībām (personiskiem, sociāliem kontaktiem) un ietver ģimeni, grupu un kaimiņu vides un kolektīvus (Плотинский, 2001).

Pētījuma robežas nosaka teorētiski apzināt normatīvo aktus, reglamentējošo dokumentus un modelī attēlotās sociālās vides nozīmi 7-gadīgā bērna sociālās adaptēšanās procesā, kas ietekmē 7-gadīgā bērna sociālo adaptēšanos, taču turpmāk rakstā tie atsevišķi netiek analizēti.

Izveidotajā sociālās adaptācijas modelī ietverti trīs savstarpēji saistīti pētījuma posmi un raksturo tā norisi.

I pētījuma posms nosaka konstatēt un raksturot 7-gadīgā bērna sociālās adaptēšanās problēmas. Izvirzītās sociālās adaptēšanās problēmu pamatā ir psihosociālie faktori, kas saistīti ar bērnu pirmsskolas pieredzi.

7-gadīgiem bērniem vēl nav pietiekamas sociālās pieredzes, lai sadarbībā ar skolotāju un skolēniem respektētu citu atšķirīgo pieredzi. Lai skolēniem veidotos prasme mācīties, modeli raksturo 7-gadīgo bērnu praktiskās dzīves pieredze, kas, izriet no skolēnu vajadzībām un interesēm (Rothbart, 1991; Garleja, 2006).

Tālākā problēmas izpēte saistīta ar psihosociālo faktoru noskaidrošanu, pamatojoties uz kuriem, tika precizēti un apzināti 7-gadīgā bērna sociālās adaptēšanās komponenti, kritēriji un rādītāji.

II pētījuma posms ietver sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas īstenošanu.

Sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas mērķis ir sekmēt 7-gadīgo bērnu sociālo adaptēšanos, kas attiecināms gan uz adaptācijas perioda plānojumu, gan turpmākajiem klases un sociālo zinību stundu satura tematiem, kopumā aptverot 16 mācību nedēļas.

Darbības ciklu veido noteikti posmi: mērķa izvirzīšanas darbība, risināšanas darbība, kontroles un novērtējuma darbība (Čehlova, 2002).

Mērķa izvirzīšanas procesā svarīgi, lai 7-gadīgie bērni apzinātos mērķa mācību un sociālo nozīmību, līdz ar to mērķis konkretizējams uzdevumos (Čehlova, 2002). Sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas uzdevumi izriet no sociālās adaptēšanās definīcijas:

- 1) veicināt 7-gadnieka kā indivīda un sociālās vides mijsakārības jeb līdzsvara sistēmu;

- 2) nodrošināt bērna iespējas sevis realizēšanā jaunā sociālā vidē-1.klasē;
- 3) palīdzēt 7-gadīgam bērnam iepazīst un pakāpeniski apgūst organizācijas (skolas) sociālās normas un lomas, vērtību sistēmu, mērķus, uzvedības normas, savstarpējās saskarsmes veidus;
- 4) rosināt 7-gadīgam bērnam paust sevi darbībā un situācijai atbilstošās emocijās;
- 5) sekmēt 7-gadīgam bērnam vērtēt savu darbību un rīcību.

Mērķa izvirzīšanas posmā darbības priekšmets kļūst motīvs, kas ir darbības vadošā un veicinošā struktūras komponente (Čehlova, 2002). Motīvi izsaka 7-gadīgā bērna vajadzības un intereses, kā arī rosina un virza darbību un veido darbības jēgu (Леонтьев, 1975).

Sociālā adaptēšanās ir cieši saistīta ar bērna izziņu. Viss, ko 7-gadīgais bērns saprot, zina un prot, sekmē bērnā drošības sajūtu un vēlmi izzināt, tādējādi atbrīvojot 7-gadīgo bērnu no neziņas, kas var izsaukt nepamatotas bailes, stresu un radīt sociālās adaptēšanās grūtības.

7-gadīgā bērna izziņas darbību veicina dažādi motīvi: pašapliecināšanās motīvi, kas saistīti ar mācību darbību; sociāli nozīmīgi motīvi, kas saistīti ar sociālā vidē pieņemto uzvedības normu apzināšanos, ievērošanu un citu respektēšanu, kas saistīts ar augstāko vajadzību – sociālās atzinības - attīstību. Interese par zināšanām un mācību darbības prasmju apguve kļūst par bērnu darbības patstāvīgu motīvu, kas nosaka 7-gadīga bērna uzvedību un sekmē pašvērtējuma attīstību (Божович, 1995; Кулагина, 1998).

Atkarībā no 7-gadīgā bērna motīviem darbība iegūst dažādu jēgu (Леонтьев, 1975).

Mērķis var veicināt motīvu veidošanos. Ja 7-gadīgais bērns darbības procesā mērķi pieņem kā sev nozīmīgu, mērķis un motīvs tuvinās, līdz ar to mērķis un motīvs savstarpēji atbilst. Lai sekmētu bērnu sociālo adaptēšanos, skolotājam nepieciešams atklāt darbības mērķi, lai bērni to uztver kā personiski nozīmīgu, kā rezultātā veidojas kopīgs mērķis, kas raksturo kopīgu darbību. To nodrošina dažādi atbilstoši sociālie mehānismi. Svarīgi, lai bērni redz skolotāja ieinteresētību, prieku par jaunatklājumu, vēlmi sasniegt iecerēto, labvēlīgu saskarsmi ar skolēniem, kas rosina arī 7-gadīgos bērnus darboties aktīvi un ar interesi. Skolotāja izvirzītajam darbības mērķim jābūt 7-gadīgajiem bērniem saprotamam, kas izvirzīts atbilstoši viņu spējām. Mērķis, kas bērnam ir reāli sasniedzams, raisa ticību saviem spēkiem un rada vēlmi to sasniegt (Леонтьев, 1975).

Izvirzītā mērķa sasniegšanā 7-gadīgajam bērnam nepieciešams katrā konkrētā mācību situācijā izvēlēties atbilstošu darbības veidu. Darbības patstāvīgums ir atkarīgs no bērna prasmju un iemaņu attīstības līmeņa, kā arī no 7-gadīgā bērna spējas.

Analizējot 7-gadīgam bērna darbības veidus, skolotājam nepieciešams saskaņot un koordinēt dažādas darbības. Sociālās adaptācijas process ir skolotāja un 7-gadīgo bērnu mijiedarbība, līdz ar to skolotāja metodēm un bērnu darbības

veidiem jābūt saskaņotiem, jo tikai tad būs nodrošināta darbības virzība 7-gadīgā bērna sociālās adaptēšanās sekmēšanā (Čehlova, 2002).

Sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas saturs integrē skolēna un skolotāja darbību. Skolēna adaptēšanās saturu veido apgūstamās zināšanas, prasmes, attieksmes un skolotāja atbalsts un palīdzība. Skolotāja darbībā saturs kļūst par līdzekli 7-gadīgā bērna sociālās adaptēšanās mērķa sasniegšanai (Žogla, 2001).

Izstrādātais sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas saturs izriet no 7-gadīgā bērna vecuma vajadzībām un interesēm, ietverot informatīva rakstura zināšanas, to likumsakarību izpratni, sociālās prasmes un iemaņas, attieksmes pret adaptēšanās procesu, kas veidojas bērna jūtu un loģikas vienotībā. 7-gadīgā bērna iztēlē valda objektīvā pasaule un viņa paša emocionālais pārdzīvojums, kas ir dominējošais virzītājspēks 7-gadīga bērna sociālās adaptēšanās sekmēšanā. Sociālās adaptācijas programmas saturā iekļautas arī dažādas ikdienas dzīvē iespējamās situācijas, kas saistītas ar 7-gadīgā bērnam atbilstošu reālu problēmu risināšanas prasmi.

Pamatojoties uz 7-gadīgā bērna attīstības likumībām, skolotāja uzdevums ir sekmēt darbības veidu izmantošanu, kas aktivizē bērnu, rosina sadarboties, paust savu iniciatīvu un patstāvību. Līdz ar to saturs virza 7-gados bērnus izmantot tos darbības veidus, kas veicina sociālo adaptēšanos. Savukārt, ja bērns nav apguvis skolotāja piedāvātos darbības veidus, tad saturs kļūst nepieejams un mērķis netiek īstenots. Tādējādi skolotājam jāparedz dažādu darbības veidu apguve sociālās adaptācijas procesā (Čehlova, 2002).

Sociālās adaptācijas programmas saturu bērns uztver atkarībā no savas pieredzes un, pamatojoties uz domāšanas attīstību- asimilāciju un akomodāciju, konstruē jaunu pieredzi vai strukturē jauno pieredzi esošajā. Dažkārt 7-gadīgā bērna pieredze nesakrīt ar 1.klases (skolas) sociālā vidē gūto pieredzi, kas prasa no skolotāja paredzēt bērna nepareizo un aprobežoto priekšstatu koriģēšanu.

Darbības attīstība sociālās adaptācijas satura atklāsmē virzīta, lai adaptācijas procesā bērns varētu darboties atbilstoši savai tuvākās attīstības zonai, kas nodrošina izziņas un sociālās pieredzes efektīvu veidošanos. Skolotājs nedod gatavas zināšanas, bet gan kopīgā darbībā ar skolēniem iesaistās tās meklējumos (Выготский, 2005).

Svarīga nozīme ir adaptācijas programmas satura emocionālai piesātinātībai un cik liela ir 7-gadīgo bērnu interese par šo saturu. Tas sekmējams ar 7-gadīgam bērnam atbilstošiem stimuliem, kā spēļu un rotaļu elementiem.

Mērķis nosaka saturu, kā arī ietekmē mācību metožu izvēli, mācību procesa norisi un rezultātu (Čehlova, 2002).

Sociālās adaptācijas eksperimentālā programmā metode ir gan skolotāju un skolēnu savstarpēji saistīta darbības paņēmieni sistēma, gan arī līdzeklis, kas vērsts uz uzdevumu izpildi un palīdz apgūt sociālās prasmes, attīstīt 7-gadīga bērna emocijas un attieksmju veidošanos.

7-gadīgajiem bērni skolā iegūst zināšanas par klases un skolas sociālo vidi, tas ir, iepazīstas ar saviem jaunajiem klasesbiedriem un skolotāju, skolas telpām, to funkcijām, dienas laika plānojumu skolā. Lai iegūtās zināšanas nostiprinātos prasmēs un bērni varētu šīs zināšanas lietot dažādās sev nepieciešamās situācijās, zināšanas integrējamas ar bērnu praktisko darbību, kurā darbības izvēli nosaka situācija.

Sociālā adaptācijas periodā nepieciešams ne tikai rosināt bērnu izziņu un radīt interesi, bet arī veicināt bērnu sadarbību, prasmi izteikt un uz klausīt citu viedokli, vērtēt sevi un citus, paust savas emocijas. Atbilstoši 7-gadīgā bērna attīstības likumībām to nodrošina interaktīvs adaptācijas process, kurā sadarbība divos līmeņos skolotājs ↔ skolēns, skolēns ↔ skolēns nodrošina zināšanu un prasmju apguvi, sekmē bērnu mācīšanos darbībā, izmantojot savu pieredzi. Sadarbība, kas balstīta uz noteiktām prasībām vienam pret otru un savstarpēju atbalstu, adaptācijas procesā nosaka bērniem vairāk paškontrolēt savu darbību nekā skolotājam to kontrolēt (Moyle et. al., 2003).

1.klašu skolēnu skaits, organizējot adaptācijas procesu pirmajās klasēs, nosaka izvēlēties pāru un grupu darba organizācijas formu. Šāda organizācija ir nepieciešama, lai mācīšanās procesā notiktu motīvu aktivizācija, programmas satura apguves veicināšana, sociālās mācīšanās un sociālo attiecību sekmēšana, kā arī starppersonu attiecību un individuālās attīstības sekmēšanu. Bērni, kuri adaptācijas procesā izjūt nedrošību, vairāk izvēlas darbu pāros un grupās, turpretī uz drošību orientētie skolēni priekšroku dod individuālam mācību darbam (Huber & Roth, 1999; Dean, 2000; Roth, 2006).

III pētījuma posms saistīts ar rezultātu izvērtēšanu. Darbības rezultāts norāda uz pārmaiņām ārējā vidē, vai 7-gadīgā bērņā notikušām pārmaiņām, kas izriet no iedarbības procesa. Rezultāts ir skolēna zināšanas, prasmes, iemaņas un bagātinātā pieredze (Čehlova, 2002). Rezultātu novērtēšanu veic pēc noteiktiem kritērijiem, vērtējot darbības rezultātu kvalitāti, to atbilstību mērķim, kā arī mērķa un rezultāta atbilstību. Sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas rezultāts ir 7-gadīgā bērņā sociālā adaptēšanās 1.klasē.

7-gadīgo bērnu sociālās adaptēšanās rezultāti sniedz izpratni par adaptēšanās līmeni (pašregulētu, strukturētu, nestrukturētu, pirmsadaptēšanos un dezadaptēšanos). Augsts sociālās adaptēšanās līmenis norāda uz 7-gadīgo bērnu pašregulētu, strukturētu sociālo adaptēšanos, vidējs - nestrukturētu un zems norāda pirmsadaptēšanos/dezadaptāciju un izvirza prasību novērst sociālās adaptēšanās grūtības, kas risināmas, veicot atkārtotu sociālās adaptēšanās problēmu izpēti, piesaistot skolas atbalsta personālu - psihologu, sociālo pedagogu un logopēdu - un paredzot tālāko darbību sociālās adaptēšanās sekmēšanā klases un sociālo zinību stundās.

Secinājumi

1. Lai nodrošinātu kvalitatīvu pamatizglītība un vidējā izglītību un sekmētu sabiedrības integrācijas iespēju veicināšanu, pārdomāti organizējams 7-gadīgo bērnu sociālās adaptācijas process 1. klasē.
2. Izveidotā 7-gadīgo bērnu sociālās adaptācijas modeļa būtība atšķirībā no citām adaptācijas sekmēšanas iestrādņēm ietver holistisko pieeju personības attīstības sekmēšanā, pamatojoties uz dažādo sociālo vidu, normatīvo aktu un reglamentējošo dokumentu un sociālās adaptācijas eksperimentālās programmas īstenošanas veselumu.
3. 7-gadīgo bērnu sociālās adaptācijas modelis balstīts uz didaktiskajām nostādņēm, nodrošinot sistēmisku pieeju mērķa, uzdevumu, satura īstenošanā, to saskaņojot ar 7-gadīgo bērnu vajadzībām, interesēm, pieredzi, darbības veidiem un paņēmieniem.
4. Modeļa īstenošanas atgriezeniskā saite nosaka 7-gadīgo bērnu sasniegumu izvērtējumu, kas izriet no skolotāja vērtējuma un skolēnu pašvērtējuma vienotības.
5. Sociālās adaptācijas modelis paredz gadījumus, kad 7-gadīgā bērna sociālā adaptēšanās ir nestrukturēta vai arī pirmsadaptēšanās stadijā, nosakot detalizētāku 7-gadīgo bērnu sociālās adaptēšanās problēmu izpēti un paredzot turpmāko darbību sociālās adaptēšanās sekmēšanā klases un sociālo zinību stundās, piesaistot skolas atbalsta personālu: psihologu, sociālo pedagogu un logopēdu.

Summary

According to diversity of social environment and implementation of social adaptation experimental program, as well as of laws and regulations, and regulatory documents in general, the essence of the 7-year-old children's social adaptation model unlike any other children's social adaptation preparatory work at this age includes a holistic approach to facilitate children's personal development. Outcome of the model defines the 7-year-old children's accomplishments, arising from the teacher's assessment and pupils' self-esteem integrity, as well as predicts cases and solutions when a 7-year-old child is not socially adapted to first grade.

Literatūra

1. *Andersone, R. (2007). Izglītības un mācību priekšmetu programmas.* Rīga: RaKa.
2. *Andersone, R., Āboltiņa, L., Lanka, A., Tunne, I. (2011). Sešgadīgo izglītojamo mācību programmas ieviešanas aprobācija.* Rīga: VISC.
3. *Āboltiņa, L., Bērziņa, Ž., Kaša, R., Kļave, E., Līdaka, A., Lulle, A., Rakēviča, I. (2008). Pirmsskolas kā stiprs pamats sabiedrības attīstībai.* Valsts Prezidenta kanceleja Stratēģijas analīzes komisija.

4. Bronfenbrenner, U.(1994). Ecological models of human development. In T.Husen & T.N.Postlethwaite (Eds.), *Internacional encyclopedia of education (2 d ed., Vol.3)*.Oxford: Pergamon Pree/Elsevier Science.
5. Buss, D. M. (1991). Evolutionary personality psychology. *Annu.Rev.Psychol.*42, pp. 459-491.
6. Čehlova, Z. (2002). Izziņas aktivitāte mācībās. Rīga.:RaKa.
7. Černova E., Drelinga, E., Felce, B., Guseva, V., Ignatjeva, S., Iliško, Dz., Kadiķe, G., Krastiņa, E., Makarevičs, V., Milaša, I., Pipere, A., Plociņa, D., Salīte, I., Sidoroviča, I., Ūzuliņa, S., Volāne, E., Valdemane, I., Zdanovska, E. (2008). *Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas*. Daugavpils Universitāte, Ilgtspējīgas izglītības institūts.
8. Dean, J. (2000). *Improving children's learning: effective teaching in the primary school*. London: Routledge.
9. Garleja, R. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālajā vidē*. Rīga: RaKa.
10. Huber, G. L., Roth, J. H. W. (1999). *Finden oder suchen? Lehren und Lernen in Zeiten der Ungewifflheit*. Schwangau: Ingeborg Huber Verlag.
11. Karpova, Ā. (1998). *Personības teorijas un to rādītāji*. Rīga: Zvaigzne ABC.
12. Lerner, R.M, Lerner, J. V. (1983). Temperament and adaptacion across life: Theoretical and empirical issues. In P.B.Belts,O.G.Brim,Jr.(Eds.) *Life - span development and behavior. Vol. 5*. New York: Academic Press.
13. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
14. Lopes, P., Mestre, J, Guil, R, Kremenitzer, J, Salovey, P. (2012). The Role of Knowledge and Skills for Managing Emotions in Adaptation to School:Aocial Behavior and Misconduct in the Classroom. *American Educational search Journal*, Numer 4- pp.710. - 742.
15. Moyles, J. R. et. al. (2003). *Interacite Teaching in the Primary School*. Philadelphia, 325 p.
16. Odiņa, I. (2010). Pirmā studiju gada studentu adaptēšanās medicīnas koledžas pedagoģiskajā vidē. Promocijas darbs. Rīga: LU.
17. OECD (2001). *Starting Strong I: Early childhood education and care*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.
18. OECD (2006). *Starting Strong II: Early childhood education and care*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.
19. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
20. Roth, W. (2006). *Sozialkompetenz fördern-In grund- und Sekundarschulen, auf humanistisch-psychologischer Basis*.Verlag Julius Klinkhardt.Bad Heilbrunn.S280.
21. Rothbart, M. K. (1991). Temperament: A development Framework. In *Strelau J., Angleitner A. (Eds.) Explorations in Temperament*. London; New York: Plenum Press, pp. 61 - 75
22. Statistikas pārvalde (2013). *Izglītojamo skaits sadalījumā pa izglītības līmeņiem (mācību gada sākumā)* Pieejams: <http://data.csb.gov.lv>
23. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (2008). Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem
24. Valsts pamatizglītības standarts. – R.:MK noteikumi Nr.530, 2013.
25. Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa.
26. Божович, Л. И. (1995). *Проблемы формирования личности: избранные психологические труды*. Под ред. Д.И. Фельдштейна. Москва; Воронеж: Ин-т практической психологии.
27. Выготский, Л. С. (2005). *Психология развития ребенка*. Москва: Эксмо.

28. Кулагина, И. Ю. (1998). *Возрастная психология: развитие ребенка от рождения до 17 лет*. Москва: УРАО.
29. Леонтьев, А. Н. (1975). *Деятельность сознание личность*. Москва.: Политиздат.
30. Лингарт, Й. (1970). *Процесс и структура человеческого учения*. Москва: «Прогресс».
31. Налчаджян, А. А. (1988). *Социально - психическая адаптация личности*. Ереванн.
32. Плотинский, Ю. М. (2001). *Модели социальных процессов*. М.: Логос.
33. Реан, А. А., Кудашев, А. Р., Баранов, А. А. (2006). *Психология адаптации личности*. М.; СПб.
34. Розум, И. Ю. (2006). *Психология социализации и социальная адапции человека*. М:Речь.